

A közeledés korparancsa

A KELETI GOLF-ÁRAM CÍMŰ KÖTETRŐL

Németh László írta 1932-ben: „...mi, Duna-népek ott tartunk, ahol a háború előtt, itt élünk egy sorsközösségben, egymásról mit sem tudva. Igazán itt az ideje, hogy megismerjük tejtestvéreinket, akikkel egy sors száraz emlőjét szoptuk.” Nyolc évvel később, híres cikkében (Most, Punte, Siltä) a „hídépítés” legnagyobb nehézségét abban határozta meg, hogy „...a nagy érdekek homályban voltak, a kis ellentétek pedig szem előtt.” Évtizedekkel Németh Lászlónak a kelet felé tájékozódásra példát adó írásai után már nem kétséges, hogy világtörténelmi jelentőségű változás következett be a nagy, közös érdekek javára. A közeledés korparancsa azonban nem évült el. Illyés Gyula — éppen e folyóirat lapjain — figyelmeztetett „a kölcsönös vallomásnak, a testvéri szóértésnek” mai akadályaira. Kudarok fájdó emlékét idézte, de a fiatalok, az utána jövők számára mégis a reményt villantotta föl.

Fiatal irodalmárok (írók, kritikusok) indultak el az utóbbi öt-tíz évben a szomszéd országok felé vezető utakon. Úti élményeikről, szellemi kalandozásaikról — modern peregrinusok, vándordiákok módjára — számolnak be a *Kiss Gy. Csaba* és *Varga Csaba* által szerkesztett kötetben. Egymás jobb megismerése, a népek szellemi közeledése és közelítése vezérelte őket, amikor Párizs, London és Firenze után Varsó, Moszkvára vagy Belgrádra is vetették vigyázó szemüket. „Szubjektív kalauzt készített mindegyikünk... — írják a szerkesztők. — Kedvcsináló, érdeklődésre, utazásra csábító mozaikokat szomszédaink életéről, kultúrájáról, irodalmáról.” Hangsúlyoznunk kell: a kötet szerzői Ady, Bartók, József Attila, Németh László példáját követik ugyan, a hagyományt azonban megváltozott körülmények között folytatják. Többségük a szervezett magyarországi Kelet-Európa-kutatás aktív munkása. (Azt sem titkolhatjuk el, hogy a könyvben szereplő ifjú irodalmárok jó része lapunk Kelet-európai Néző című rovatának „törzsgárdájához” tartozik.)

A kötet írásai irodalmi útirajzok. Ám az összefoglaló műfaji meghatározás rendkívül nagy különbségeket, eltéréseket takar. A hagyományos útibeszámolótól (*Horváth Lajos*: Ország a Tiensan körül), illetve annak líraibb változatától (*Rózsa Endre*: A tágasság ígézetében), a nehéz veretű filológiai munkától (*Györke Zoltán*: Az irodalom hídjain) a könnyű szárnyalású esszéig (*Spiró György*: Ahol a félhold feküdni készül) a sokféleség figyelhető meg. *Kulcsár Szabó Ernő* cikke (Az Alextól Goetheig) inkább objektív kritikai-irodalomtörténelmi összefoglalóra hasonlít. (Igaz, remek képet kapunk általa az NDK legújabb irodalmáról.) *Varga Csaba* és *Gulay István* írása (Ikonok szívében őrzött szabadság, illetve Megszólított a Šumava) viszont az eddig felsoroltaknak valami furcsa keveréke. Ha munkáik adatokra, tényekre támaszkodó részeit olvassuk, a kötetlenebb élménybeszámolóra vágyakozunk. A riportszerű vagy éppen lírizáló betéteknél viszont az az érzésünk, hogy a szerzőknek talán mégis a puritánabb tényirodalomban kellene excellálniuk. Spiró György említett esszéje mellett *Kiss Gy. Csaba* Hegyországi változatok, *Kovács István* Hamuban csillagló gyémánt és *Kósa László* Bihartól a Fekete-tengerig című írása a legemlékezetesebb — és a legsikerültebb. A könnyed hang, az esszéisztikus módszer mindent megőriz, de szinte mindent észrevétlenné is tesz az imponáló felkészültség anyagfeldolgozó apparátusából. A külföldön eltöltött hónapok, évek során vagy a hazai kutatómunka által fölhalmozott élmények, tapasztalatok sokaságát érzékelteti mind a négy írás.

„Egy több éves »utazás« állomásairól szeretnék számot adni, országjárásról, élményekről, találkozásokról: mozaikokat egy, a miénkhez hasonló sorsú kelet-európai kis nép hazájáról, kultúrájáról” — kezdi szlovákiai „útirajzát” *Kiss Gy. Csaba*. Már az első oldalakon kiderül, hogy milyen hatalmas ismeretanyaggal rendelkezik a szlovák nép kultúrájáról, történelméről, a szlovák—magyar kapcsolatok-

ról. Persze a kapcsolatokat, a közeledést akadályozó ferdítésekről, hamisításokról is szó esik. A szerző az elfogultságokról, az előítéletekről is őszintén beszél. Mert erről is beszélni kell! Gondoljunk csak Arató Endre nemrég megjelent cikkére (Kritika, 1976/9.). A szlovák középiskolák számára készült szöveggyűjtemény a magyar—szlovák viszonyok csak az „árnyoldalait” mutatja be, csak magyar elnyomókról és szlovák elnyomottakról szól. Pedig „...internacionalista misszió volna tehát az együttműködést is magába foglaló valóság népszerűsítése, amely a többi között hozzásegítene a helyes magyarsággép kialakításához Szlovákiában.”

Kovács István írásából viszont az is kiderül, hogy nemcsak a gyűlölködés veszélyeztetheti két nép kapcsolatának egészséges fejlődését. Egy évtizeddel ezelőtt még kiváló polonistánk is szállóigeként mondogatta: Magyar, lengyel két jóbarát... Aztán az az idő is eljött, amikor „Nem éltettük többé a barátságot. Építeni akartuk.” Nem szólalomokra, üres frázisokra van hát szükség. (Itt jegyezzük meg: a Keleti Golf-áramból is azok a cikkek maradnak meg legjobban az emlékezetünkben, melyekben a szellemi hidépítést szorgalmazó megjegyzések szervesen kapcsolódnak a szöveggörnyezethez.) Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy Kovács Istvánt a nagy költő, Norwid vezette el igazán a lengyel kultúrához. A néhány oldalon elférő Norwid-portré és a háború alatt elpusztított Lengyelországra való emlékezés minden fogékony olvasó agyába bevésődik.

„Egy néphez legkönyebben az irodalom segít a távolból közelebb kerülni” — vallja Kósa László. Izzalmas fejtegetéseinek kiindulópontja az a tény, hogy Románia soknemzetiségű ország. Természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy „nincs még két nép Európában, amely olyan nagy felületen érintkeznek egymással, mint a magyar és a román...” Kósa is utal a két népet szembeállító ellentétekre, s a közös dolgok rendezésének szükségességére. Mert „iránytű csak az lehet, ami összeköt.” Példaként említi Kósa a kolozsvári Dumitru Radu Popescu nálunk is megjelent regényét (Akik csak az erdőt látták). Az acsarkodó nacionalizmusok között egymásra találó román Romeo és magyar Júlia története önmagáért beszél. A néprajzos, az egyik par excellence önismereti tudomány művelője most sem tagadhatja meg magát. Kósa László érdekes néprajzi ismeretekkel is megajándékozta olvasóit.

Nehéz feladat jutott Spiró Györgynek. Jugoszlávia ellentmondásokkal teli világát mégis olyan bravúros eleganciával mutatja be, akár Szerb Antal akrobatája, aki a legnehezebb súlyt is úgy emeli föl, mintha az egy női zsebkendő lenne. A szellemes, találó megállapítások között nem ritkán a jogos türelmetlenség „miért?”-jeire bukkanunk. Miért nincs magyar intézet Belgrádban? Miért nem ismerik nálunk a szintén soknemzetiségű Jugoszlávia irodalmának kiválóságait? A kérdéseket még hosszan folytathatnánk. De vitára is ingerel Spiró. Szerinte a vajdasági magyar irodalom inkább a jugoszláv kultúrába tartozik, s „tévedés lenne... egyszerűen a mai magyar irodalom részének tekinteni.” Az utóbbi megállapítással egyetértünk. Nem kétséges, hogy ennek az irodalomnak meghatározója a jugoszláviai társadalmi valóság, s nemzetiségi helyzete is megkülönböztető jellegzetesség a magyarországi irodalomhoz viszonyítva. A nyelv és a kulturális hagyományok azonban a magyar kultúrához is kötik, a „kettős kötődés” elmélete a vajdaságiak esetében tehát mindenképp igaz.

Bármerre jártak a kötet szerzői, közös gondokra, közös örömekre találtak. Amikor Közép-Ázsiában (a Kirgiz SZSZK-ban) Horváth Lajos megkérdezte Os terület párttitkárától, hogy szerinte mi a nagyobb hősiesség: az egykori fegyveres honvédő, forradalmi harc vagy a konzolidált körülmények közötti békés építőmunka; a keménykötésű, bölcs humorú férfi — mintegy a „mindennapok forradalmiságának” lényegét fogalmazva meg — így válaszolt: „a hőstettnek mindig megvan a helye és az ideje”. (Kozmosz, 1976.)

OLASZ SÁNDOR